

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Published by
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd>

İlkbahar 2022/9-1
<https://doi.org/10.46868/atdd.215>

Rize’de Yaşanan Asayiş Sorunuyla İlgili Birer İhbarname ve Layiha Örneği (1909-1911)

Özay Yıldırım*
ORCID:0000-0002-1646-2387

Öz

Osmanlı Devleti’nde Meşrutiyet’in yeniden ilanından sonra ülkede her alanda yeni ümitler filizlenmiştir. Ancak bu dönemde Rize’de asayiş sorunu bir türlü giderilememiştir. Osmanlı Hükümeti, halkın sonu gelmez şikâyetleri üzerine bölgeye yeni mutasarrıflar atayıp, geçici asker sevk ederek sorunların üstesinden gelmeye çalışmıştır. Ancak geçici askerlerin sorunları kısmen yatıştırıp geri çekilmesi üzerine bölgede asayiş yeniden bozulmuştur. Bu çalışmada Rize’de görevli ismi belirsiz bir Redif Yüzbaşısı tarafından Osmanlı matbuatına atfen yazılan bir *İhbarname* ile Rize Mutasarrıfı Reşit Bey tarafından Osmanlı Hükümeti’ne sunulan bir *Layiha* transkript edilerek bölgedeki asayiş sorununun sebepleri saptanmaya çalışılmıştır. Bu iki belgenin tutarlılığı ve doğruluğunu ölçmek için halkın bu dönemde merkeze gönderdiği telgraflara da çalışmada yer verilmiştir. Çalışmada konuyla ilgili belgelerin analizi yapılmış ve olaylar kronolojik bir sıra ile ele alınmıştır. Sonuç olarak bölgedeki asayiş sorununun en önemli sebebinin bölgede asayişini sağlayacak, yeterli sayıda ve vasıfta kalıcı bir kolluk kuvveti bulundurulmaması olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rize, Asayiş Sorunu, Layiha, İhbarname

Gönderme Tarihi: 18/07/2021

Kabul Tarihi:20/03/2022

---

*Doktora Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Erzurum- Türkiye, ozaykochanoglu69@gmail.com

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Yıldırım, Özay. ‘‘ Rize’de Yaşanan Asayiş Sorunuyla İlgili Birer İhbarname ve Layiha Örneği (1909-1911).’’*Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 9-1, 2022, ss.107-135.

A Notice And Report Example Related To Public Order Problem In Rize (1909-1911)

Ozay Yıldırım*
ORCID:0000-0002-1646-2387

Abstract

After the re-declaration of the Constitutional Monarchy in the Ottoman Empire, new hopes sprouted in every field in the country. However, during this period, the problem of public order in Rize could not be resolved. The Ottoman government tried to overcome the problems by appointing new governors and sending temporary soldiers to the region upon the endless complaints of the people. However, when the temporary soldiers partially pacified the problems and retreated, the security in the region deteriorated again. In this study, the causes of the security problem in the region were tried being determined by transcribing a notice written by an unknown Redif Captain in Rize, referring to the Ottoman press, and a *Layiha* submitted to the Ottoman government by Rize Governor Reşit Bey. The study included telegrams sent by the people to the center during this period to measure the consistency and accuracy of these two documents. In the study, the documents related to the subject were analyzed and the events were discussed in chronological order. As a result, it has been understood that the most important reason for the security problem in the region is the lack of a permanent law enforcement force with sufficient numbers and qualifications to ensure security in the region.

Keywords: Rize, Public Order Problem, Notice, Report

Received Date: 18/07/2021

Accepted Date: 20/03/2022

---

*Ph. Student, Atatürk University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Erzurum-Turkey, ozaykochanoglu69@gmail.com

You can refer to this article as follows:

Yıldırım, Özay. ‘‘Rize’de Yaşanan Asayiş Sorunuyla İlgili Birer İhbarname ve Layiha Örneği (1909-1911).’’*Academic Journal of History and Idea*, , 9-1, 2022, pp.107-135

Пример уведомления и отчета о проблеме общественного порядка в Ризе (1909-1911)

ОЗАЙ ЙЫЛДЫРЫМ*
ORCID:0000-0002-1646-2387

Резюме

После повторного провозглашения конституционной монархии в Османской империи во всех сферах страны появились новые надежды. Однако в этот период проблему общественного порядка в Ризе решить не удалось. Османское правительство пыталось преодолеть проблемы, назначая новых губернаторов и отправляя временных солдат в регион по бесконечным жалобам людей. Однако, когда временные солдаты частично уладили проблемы и отступили, безопасность в регионе снова ухудшилась. В данном исследовании попытались определить причины проблемы безопасности в регионе путем расшифровки уведомления, написанного неизвестным капитаном Редифа в Ризе со ссылкой на османскую прессу, и Лайихи, представленной османскому правительству губернатором Ризе Решит-бей. В ходе исследования документы, относящиеся к теме, были проанализированы, а события обсуждались в хронологическом порядке. В результате стало понятно, что наиболее важной причиной проблемы безопасности в регионе являлось отсутствие постоянных сил правопорядка с достаточной численностью и квалификацией для обеспечения безопасности в регионе.

Ключевые слова: Ризе, проблема общественной безопасности, уведомление, отчет

Получено: 18/07/2021

Принято: 20/03/2022

---

*кандидат наук, Университет Ататюрка, факультет искусств и наук, исторический факультет, Эрзурум, Турция, ozaykocanoglu69@gmail.com

Ссылка на статью:

Yıldırım, Özay. "Rize’de Yaşanan Asayiş Sorunuyla İlgili Birer İhbarname ve Layiha Örneği (1909-1911)." *академическая история и мысль*, 9-1, 2022, сс.107-135

Giriş

Osmanlı Devleti, 19. yüzyıla gelindiğinde daha önceki yüzyıllarda başlayan siyasi, sosyal ve ekonomik sorunların katlanarak arttığı bir döneme girmiştir. Daha bu yüzyılın ilk çeyreğinde Devlet, taşradaki mutlak otorite gücünü ilk defa sınırlayan “*Sened-i İttifak*”ı imzalayarak bu güce alternatif olan ayanların taşradaki varlığını kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde *Ayan, Voyvoda, Muhassıl, Mütesellim* gibi taşra görevlileri genelde buldukları bölgelerin önde gelen yerel hanedanlarından olan şahıslardan seçilmiştir.¹ Merkezî idarenin taşra yönetimindeki denetim zafiyetinden faydalanarak güç kazanan ve isyana meyilli olan bölge hanedanları, ilk etapta memuriyet iltimasıyla devlete bağlanmaya çalışılmıştır. Ancak bu tür tedbirlerin de kötüye kullanılması kaçınılmaz olmuştur. Yerel hanedanlar zamanla kendi çıkarlarını devletin çıkarlarının önünde görmeye başlamış; rüşvet, adam kayırma ve yolsuzluk gibi suçlara bulaşmışlardır.

II. Mahmut yerel hanedanların taşradaki bu güçlerini azaltarak, taşrayı devletin mutlak denetimi altına almak için merkezîyetçi bir politika benimsemiştir. Onun bu yöndeki ıslahatları 19. yüzyıl boyunca ardıllarınca da yeni hamlelerle devam ettirilmiştir. Taşradaki denetimden uzak keyfi yönetimin yol açtığı en büyük sorun iç güvenlik yani asayiş meselesiydi. Asayiş sağlamak için devletin ilk olarak kolluk kuvvetlerini düzenlemesi gerekmektedir. Bunun ilk adımı olarak 1834’te hazırlanan nizamnameye göre kentlerde *Redif* teşkilatının kurulması ve her sancakta subaylarıyla beraber 1400 kişilik Redif Taburu konuşlandırılması kararlaştırılmıştır.² Bunu 1840 yılında vilayetlerde *Asakir-i Zabtiye* tabur ve alaylarının oluşturulması yönündeki karar takip etmiştir.³ Daha sonra bu kuruluşlara ek olarak Jandarma ve Polis teşkilatının kuruluşuyla devletin taşradaki iç güvenlik aygıtları zenginleştirilmiş ve böylece gerek ayrılıkçı isyanların bastırılması ve bunların yarattığı dış

¹ Abdullah Bay, “XVIII. Yüzyıl ve XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Taşrasında Siyaset Pratiği: Taşrada İktidar Mücadelesi, Hizipleşme ve Merkez”, *Tarihin Peşinde*, S. 12, 2014, s. 5.

² Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri’nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, TTK Yayınları, Ankara 1991, s. 61-63.

³ Zaptiye Teşkilatı hakkında bilgi için bkz: Ali Sönmez, “*Zabtiye Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişimi*”, Doktora Tezi, Ankara 2005.

baskının azaltılması ve gerekse de taşra güvenliğinin devletin denetimi altına alınması amaçlanmıştır.⁴

Ancak zaptiye, redif ve jandarma birliklerinin vilayet, sancak ve kaza merkezlerinde konuşlandırılması köyleri ve geniş kırsal kesimleri büyük ölçüde güvenlik teşkilatının kapsamı dışına atmıştır. Köylerde asayişin temini genelde cemaatin kendisine bırakılmıştır. Doğu vilayetlerinde ise 1890 yılından itibaren Hamidiye alayları devreye sokulmuştur.⁵ Ancak bu alaylar da asayiş tam olarak sağlayamamış, Ermeni ve Kürt aşiretleriyle sürekli çatışma içinde kalmışlardır. II. Meşrutiyet’in ilanından sonra ise özellikle Makedonya’daki çetecilik faaliyetlerinin önüne geçilebilmek amacıyla İttihat ve Terakki yönetimi tarafından *Çeteler Kanunu* uygulamaya konulmuştur.⁶ Bunun yanı sıra özellikle 31 Mart Vakası’nın oluşturduğu güvensizlik ortamının giderilmesi için “*Serseri ve Mazinne-i Su-i Eşhas*” isimli kanun yürürlüğe girmiştir.⁷

19. yüzyılın ilk yarısında bütün Osmanlı topraklarında olduğu gibi Rize’de de köklü yerel hanedanlar ciddi asayiş sorunlarına yol açmıştır. Bunlardan en meşhuru hiç şüphesiz Tuzcuzadelerdir. Tuzcuzade Memiş Ağa’nın Trabzon Valisi Hazine Darzade Süleyman Paşa’ya karşı giriştiği mücadele, zamanla bölgenin diğer ayan ve ağa hanedanlarının ve halkın da katılımıyla Osmanlı Devleti için büyük bir gaile haline gelmiştir.⁸ Tuzcuzade Memiş Ağa isyanı (1814-1817) bastırıldıktan sonra dahi bölgede asayiş sağlanamamış, kısa süre sonra bu ayaklanmayı önce Memiş Ağa’nın damadı Kalcıoğlu Osman Bey ile oğlu Ahmet Ağa’nın ayaklanması (1818-1821) ve daha sonra Memiş Ağa’nın yeğenleri Tahir, Abdülaziz ve Abdülkadir ağaların ayaklanmaları (1832-1834) izlemiştir.⁹ Tanzimat döneminde yapılan idarî ve adlî düzenlemelerle bölgede önceki döneme nispeten devletin otoritesini sarsacak derecede büyük isyanlar görülmemiştir. Ancak Ekşioğulları ve Fitozoğulları¹⁰ gibi yörenin

⁴ Naim Ürkmez, “Eşkıyalığın Engellenmesine Dair Sultan II. Abdülhamid’e Sunulan Bir Rapor”, *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.1, S. 1, Aralık 2015, s. 33.

⁵ Nadir Özbek, “Osmanlı Taşrasında Denetim: Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu’nda Jandarma (1876-1908)”, *Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti*, (Ed. Evren Balta Pakar – İsmet Akça), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 57-58.

⁶ Konuyla ilgili bilgi edinmek için bkz. Hasan Taner Kerimoğlu, “İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Makedonya Politikası ve Çeteler Kanunu 1908-1912”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. 14, S. 2, 2014, s.149-188.

⁷ Kemal Yakut, “Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Eşkıyalığın Önlenmesine İlişkin Düzenlemeler”, *Kebikeç*, S. 34, 2012, s.143.

⁸ Tuzcuoğlu İsyani hakkında detaylı bilgi için bkz. M. Münir Aktepe, “Tuzcu Oğulları İsyani”, *Tarih Dergisi*, C. 3, S. 5-6, 1953, s. 21-52.

⁹ Özhan Öztürk, *Pontus: Antik Çağ’dan Günümüze Karadeniz’in Etnik ve Siyasi Tarihi*, Nika Yayınları, Ankara 2016, s.762-765.

¹⁰ Konuyla ilgili örnek olarak bkz. Trabzon Eyaleti’ndeki Rize Kazası ağalarından Ekşioğullarının terbiye edilmelerine dair tezkire. BOA. I..MVL. 118/2912, 27 Rebiyülahir 1264 (2 Nisan 1848); Rize Kazası ahalisinden ve eşkıyanın meşhurlarından on yedi senedir

diğer önde gelen yerli hanedanları güçlerini korumuş ve bunların bazı üyeleri özellikle Kırım Harbi yıllarında oluşan güvenlik zafiyetinden dolayı bölgede ortaya çıkan eşkıyalık faaliyetlerine liderlik etmişlerdir.

Rize ve yöresindeki asayiş sorunlarının en önemli sebeplerinden birisi de bölgenin dağlık ve ormanlık bir alanda olması hasebiyle tarıma elverişli arazisinin yetersiz olmasıydı. Ayrıca bu dağlık ve ormanlık arazi eşkıyalık ve yol kesme gibi eylemler açısından suçlular adına son derece elverişliydi. Eşkıyalık faaliyetlerinin yanı sıra Rize’deki asayiş olaylarının büyük bir çoğunluğunun arazi ve miras anlaşmazlıklarından kaynaklandığı Rize *şer’iyye* sicillerine ve Trabzon *ahkâm* defterlerine yansıyan pek çok mahkeme kaydından anlaşılmaktadır.¹¹

93’ Harbi’nden sonra Rize, Lazistan sancağının merkezi haline gelmiş ve Rusya ile hemhudut olmuştur. Bu durum Rize’deki asayiş sorununu daha da içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Şöyle ki, bu devirden itibaren artık eşkıyalığın dışında yeni kolay para kazanma yolları ortaya çıkmıştır. Bunlardan en önemlisi kaçakçılıktır. Bunun içerisine tuz, silah ve hatta insan kaçakçılığı da dâhildir. Bunlardan özellikle silah kaçakçılığı bölgedeki asayiş olaylarını etkileyen en büyük sorun haline gelmiştir. Zira silaha kolay bir şekilde ulaşma, suç oranını daha fazla artırmaktaydı. Bir diğer kârlı iş ise kaçak ve suçluları yasa dışı yollarla Rize limanından kayıklar vasıtasıyla ülkeye sokmaktı. Bu iş özellikle Ermenilere yaramıştır. Şöyle ki, 1895 Ermeni olaylarından sonra Osmanlı yönetimi bu olaylara karışan Ermeni çetecileri sınır dışı etmişti, bunlar ise genelde Rusya’nın Karadeniz sahili kıyılarında toplanıp, Osmanlı tebaasından olan Karadeniz kayıkçıları vasıtasıyla kolaylıkla yeniden ülkeye girebilmekteydi.¹²

Rize’nin Rusya ile sınır olmasının suçluların kolayca buraya firar etmesi gibi bir diğer olumsuz yanı daha vardı. Özellikle cinayet suçu işleyenler hemen bu yola başvurmaktaydılar. Bunlardan kimisi Rusya’da kalıp hayatını orada idame ederken kimisi de belli bir süre sonra

---

pek çok kan döken Fitozoğlu Deli Mehmet’in çarpışma sırasında ölü olarak ele geçirildiği. BOA. MVL. 743/58, 17 Recep 1282 (6 Aralık 1865).

¹¹ Bu konu hakkında bilgi edinmek için bkz. Kasım Anıt, “*Trabzon Ahkam Defterleri’ne Göre Rize’nin İktisadi ve Sosyal Yapısı (1740-1911)*”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996; Arzu Pehlevan, “*1495 Numaralı Şer’iyye Sicili Defterine Göre Rize’nin Ekonomik ve Sosyal Hayatı*”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.

¹² Konuyla ilgili arşiv belgeleri incelendiğinde bu dönemde Rize’de Ermenileri yasak ve gizli yollarla Rusya’dan Osmanlı topraklarına sokan üç adet kumpanya yani şirket bulunduğu bildirildiği görülmektedir. BOA., DH.TMIK.M. 274/5, 10 Temmuz 1324 (23 Temmuz 1908).

ülkeye geri dönüp izini kaybettirmektedir. Asker kaçakları da sıklıkla bu yola başvurmaktaydı. Bu şahısların firar ederken ilk olarak tercih ettikleri yerler Rusya’nın Karadeniz sahilleri ve özellikle Batum şehri ile Romanya’nın Tuna sahili kıyı bölgeleriydi.¹³

Meşrutiyet’in yeniden ilanından sonra ülkede her alanda yeni ümitler filizlenirken Rize’de asayiş sorunu artarak devam etmekteydi. Bu durum halkın bu dönemde merkeze gönderdiği şikâyetlerden anlaşılmaktadır. Halkın şikâyetlerinde eşkıya çetelerinin fenalıklarının yanında yöneticilerin haksızlıkları ve kötü idareleri de dile getirilmiştir. Halkın sonu gelmeyen şikâyetleri üzerine Devlet bölgeye yeni idareciler tayin ederek sorunları çözmeye çalışmıştır. Bölgeye gelen yöneticiler ise asayiş sorununun bölgedeki kolluk kuvvetlerinin yetersizliğinden kaynaklandığını savunmuştur.

Bu çalışmada halkın bu şikâyetlerinin yanı sıra ismi belirsiz bir Redif Yüzbaşı tarafından Osmanlı matbuatına atfen yazılan bir *İhbarname*¹⁴ ile Rize Mutasarrıfı Reşit Bey tarafından bölgedeki şikâyetlerin incelenip sebeplerini ve bunlara çözüm önerilerini sunan bir adet *Lâyiha*¹⁵ transkript ve analiz edilecektir. Böylece bu dönemde Rize’de görülen asayiş sorununa ışık tutulmaya çalışılacaktır. Çalışmanın ek kısmında bu iki belgenin birer sureti sunulacaktır. Bu belgelere geçmeden önce II. Meşrutiyet’in ilanını takip eden yıllarda Rize’de yaşanan genel asayiş ortamını anlamaya yönelik halkın şikâyetlerini içeren bazı vesikalara göz atmak, incelediğimiz ihbarname ve layihada bahsi geçen iddiaların tutarlılığını ölçmek açısından faydalı olacaktır.

1- 1909-1911 Yılları Arasında Rize’deki Asayiş Durumu

Bu dönemde Rize halkının merkeze gönderdiği şikâyetlerden anlaşılacağı üzere bölgedeki asayiş sorununun temellerinden birisi yerel idarecilerin görevlerini kötüye kullanmalarıydı. 20 Ağustos 1908 tarihli Rize’nin Karadere nahiyesi ahalisinin sunduğu

¹³ Bu konuda örnek olarak bkz. Rizeli Eşkya Reisi Koço İbrahim’in arkadaşlarıyla beraber Batum’a kaçması. BOA., DH.H. 68/14, 18 Teşrin-i sâni 1328 (1 Aralık 1912).

¹⁴ Sözlükte “bilmek” anlamındaki haber kökünden mastar olan ve “bildirmek, haber vermek” mânasına gelir. İsmail Durmuş , “İhbâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 21, TDV Yayınları, İstanbul 2000, s.527; Türkçede bunun yanında Farsçadan geçen nâme kelimesiyle “ihbarname, temlikname, vasiyetname” gibi yazılı evrak adları yapılmıştır. Nebi Bozkurt, “Mektup”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 29, TDV Yayınları, Ankara 2004, s.13.

¹⁵ Arapça asıllı bir kelime olan lâyiha “düşünülen bir şeyin yazı haline getirilmesi” anlamına gelir. Osmanlılar lâyihayı rapor ve taslak olmak üzere iki ayrı belge türü için kullanmışlardır. Rapor mahiyetindeki lâyihalar kendi içlerinde de birkaç gruba ayrılır. Bunların arasında belki en çok kullanılan ve en çok bilineni ıslahat lâyihaları olup herhangi bir konuda düşünülen ıslahatın bir kişi veya daire tarafından kaleme alınmış metni ve belgesidir. Mübahat S. Kütükoğlu, “Lâyiha”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 27, TDV Yayınları, Ankara 2003, s.116.

mahzarda; nahiye müdürü olan Ahmet Efendi’nin ahaliyi ve özellikle bir takım kadınları sebepsiz yere hapis ve darp ettiği, işkence suretiyle rüşvet aldığı ve ırza tasallut ettiği gibi fenalıklarının yanı sıra bir kadını döverek öldürdüğü bildirilmiştir.

Yine 21 Ocak 1909 tarihli Rize tüccar ve esnafı tarafından Meclis-i Mebusan’a gönderilen telgrafta kötü hal ve hareketlerini şikâyet ettikleri Rize Mutasarrıfı Mustafa Nuri Paşa’nın görevden alınmasını istemişlerdir. Bunun üzerine 6 Şubat 1909 tarihli *tezkire*¹⁶ ile bu şahsın görevden azli onaylanmıştır. Onun yerine eski Mutasarrıf Cemal Bey tayin olunmuştur.¹⁷

Cemal Bey’in mutasarrıflığı da bazı kimseler tarafından hoş karşılanmamıştır. Rize’de ismi bilinmeyen bir Redif Yüzbaşısı tarafından kaleme alınıp, Mutasarrıf Mehmet Cemal’i eleştiren ve Rize’deki asayiş sorununu irdeleyen bir ihbarname oldukça dikkat çekicidir. “Rize’de Müsavat ve Hükümet” başlıklı bu yazı ile bütün Osmanlı matbuatına seslenilmektedir. Gerçi, Mutasarrıf tarafından ihbarnamedeki iddialar yalanlanmıştır ancak bu belge o tarihlerde Rize’deki asayiş ortamıyla ilgili önemli ipuçları vermektedir.

20 Ekim 1909 tarihli ihbarnamede özet olarak: Osmanlı matbuatında Rize’deki sorunların hiçbir şekilde dile getirilmediği serzenişinde bulunulmuştur. Mutasarrıfın kötü yönetiminden dolayı bölgedeki suçların arttığından bahsedilmiştir. İhbarnamede halkın sebepsiz yere geceleri dahi silah kullanma alışkanlığı dile getirilerek; kendisinden ıslahat beklenen mutasarrıfın bunun aksine cani ve katilleri dahi koruduğu ileri sürülmüştür. Devamında silah taşımada şehirli zenginlere dokunulmazken en ufak bir paslı bıçak taşıyan köylülerin cezalandırılmasından bahsedilerek sonuç kısmında hükümetin acizliğinden dolayı halkın kendi can ve malını savunmak adına silah taşımak zorunda kaldığı ihbar edilmiştir. Çözüm önerisi olarak ise devletin güç ve satvetini göstermesi halinde bölgedeki halkın silahlarını kendi istekleriyle teslim edecekleri ifade edilmiştir. Son olarak da Meşrutiyet’in nimetlerinden henüz faydalanamayan Rize halkının bir an önce bu sıkıntılardan kurtarılması gerektiği beyan edilmiştir.¹⁸

¹⁶ Hükümetten alınan izin kâğıdı.

¹⁷ DH. MKT. 2741/61, 8 Kânûn-i sâni 1324.

¹⁸ DH. MUİ. 134/106-1, 7 Teşrin-i evvel 1325.

Bu ihbarname üzerine Lazistan Mutasarrıfı bulunan Mehmet Cemal 30 Ocak 1910 tarihli Dâhiliye Nezareti’ne gönderdiği yazıda¹⁹, iddia edilenlerin birer yalan ve uydurma olduğunu savunarak, meşrutî yönetim sayesinde bölgedeki emniyet ve asayişin yerinde olduğunu ileri sürmüştür.

Bahsi geçen ihbarnamede Trabzon vilayet merkezi ve dolayısıyla valisi de, “*Ya komşu kapısı gibi yakın olan vilâyetin de sükûtuna ne demeli?*” cümlesinden anlaşılacağı üzere Rize’deki olaylara karşı sessiz kalmasından dolayı eleştiriden payına düşeni almıştır. Bu ihbarname üzerine Vali Paşa, Rize’deki genel durumu daha yakından görmek üzere havaların düzelmesinden sonra bölgeye gideceğini bildirmiştir.²⁰

Mutasarrıf Cemal Bey, kendini haklı göstermek ve makamını korumak için hükümete güzel görünmek adına eski devri yani II. Abdülhamit dönemini eleştirmekten ve Meşrutî yönetime övgüler düzmekten geri kalmamıştır. Ayrıca Meşrutî yönetimin getirdiği yenilikler sayesinde bölgede emniyet ve asayişin sağlandığını ifade etmiştir. İhbarnamede kendisi ve diğer memurlar hakkında geçen suçlamaların ise meşrutî yönetimin namuslu memurlarının şevk ve gayretlerini kırmak maksadıyla uydurulan ihbarlar olduğunu ve bunların dikkate alınmaması gerektiğini savunmuştur.²¹ Trabzon Valiliği’nin Dâhiliye Nezareti’ne gönderdiği telgraf da bu minvalde olup bu telgrafta Rize’de asayişin bozuk olmadığı ve bu şikâyetlerin ise Rize sakinlerinin yaylaklara giderken birkaç eşkıya tarafından yollarının kesilmesinden kaynaklandığı bildirilmiştir.²² Ancak gerek Mutasarrıf Paşa’nın gerekse Trabzon Valiliği’nin belirttiğinin aksine Rize ve havalisinde emniyet ve asayişin yerinde olmadığı sonraki dönemde devam eden halkın şikâyetlerinden anlaşılmaktadır.

9 Nisan 1910 tarihli Rasim adında birinin *mâbeyn-i hümâyûn* başkâtibine çektiği telgrafta şu ifadelere yer verilmiştir: “Rize’de dört günde bir cinayet işlenmektedir. Ancak katiller Meşrutiyet yönetiminden istifade ettiklerinden ele geçirilememektedir. Ehl-i namus ve ırzın hayatları tehlikededir. Öyle ki, bölgede görevli memurlar yaşananları ihbar etmekten dahi hayâ duymaktadırlar”.²³

¹⁹ DH. MUİ. 134/106-6, 17 Kânûn-i sâni 1325.

²⁰ DH. MUİ. 134/106-5, 18 Kânûn-i sâni 1325 (30 Ocak 1910).

²¹ DH. MUİ. 134/106-5, 18 Kânûn-i sâni 1325 (31 Ocak 1910).

²² DH. MUİ. 93/66-36, 18 Temmuz 1326 (31 Temmuz 1910).

²³ DH. MUİ. 85/22, 28 Mart 1326.

Rize’ye bağlı Kurayıseba (İkizdere) nahiyesinden yüz elli hanenin halkını temsilen 22 Temmuz 1910 tarihli Harbiye Nezareti’ne gönderilen mahzar ise özetle şunları bildirmektedir:

*“Hükümetin acizliği yüzünden mahvoluyoruz, nahiyede derebeyi geçinen Büberoğulları dinimizi, ırzımızı, canımızı, malımızı ayaklar altına aldı, yollarımızı kesti, yaylaklarımızı aldı, eşkiyayı başımıza musallat eyledi. Liva hükümetine geldik ancak acizlik uykusundan uyanıp davamıza bakamadı. Bu, taşrada hükümet yok demektir. Yüz elli hane halkı merkez livaya hicret ettik. Yapılan yolsuzlukları anlayacak makam bulamıyoruz. Merkezinizde iddia olunan hürriyet-i meşrutiyetten bir şey anlamadık. Allah aşkına imdadımıza koşunuz yahut hicretimize müsaade ediniz makine başında ferman bekleriz...”*²⁴

İkizdereliler bu kez Babıali’ye gönderdikleri mahzarlarında şikâyetlerine devam etmişlerdir:

“Meşrutiyet’in ilanından beri livanın asayişi gittikçe bozulmuştur. Mahalli idaremiz acizlik göstermekten başka bir iş görmüyor. Çevre köylerin ahalisi işlerini görmek için kasabaya ve hükümete gelemiyor, gelenler köyelerine dönemiyor. Her taraf birkaç çetenin baskısı altındadır. Fukara ahali ve erbab-ı namus kan ağlıyor. Bu çeteler ortadan kaldırılıp hükümetin ezici gücü gösterilmedikçe ahali emniyete kavuşamaz ve bu hal böyle devam ederse daha vahim neticeler ortaya çıkar”.

İkizdereliler meramlarını bu şekilde dile getirdikten sonra kendilerinin memleketin namus erbabı tüccarları ve üstelik de İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olduklarını dahi vurgulayarak heyecanlı bir şekilde telgrafhanede cevap beklediklerini bildirmişlerdir.²⁵

Halkın bu talepleri ve feryatları karşısında Rize Belediye Reisi ve Trabzon Valisi de çaresizliklerini kabul ederek, bölgedeki emniyetin sağlanması için kolluk kuvvetleri sayısının artırılması gerektiğini dile getirmişlerdir. Hatta Rize Belediye Reisi Hacı Eşref dahi memleketin ileri gelen yirmi beş zatıyla beraber telgraf makinesi başında beklediğini ve maruzatlarının pek mühim olduğunu İstanbul’a iletmiştir.²⁶

²⁴ DH. MUİ. 93/66-30, 12 Temmuz 1326.

²⁵ DH. MUİ. 93/66-31-1, 12 Temmuz 1326 (25 Temmuz 1910).

²⁶ DH. MUİ. 93/66-31-3, 12 Temmuz 1326 (25 Temmuz 1910).

Rize Belediye Reisi Hacı Eşref, Dâhiliye Nezareti’ne gönderdiği bir sonraki telgrafta ise bir önceki telgrafına bir haftadır cevap alamadığını ve bundan dolayı livadaki suçluların cesaretlendiğini belirtmiştir. Devamında da Rize’nin hudut bölgesinde bulunması hasebiyle bu şekilde kargaşa içerisinde bırakılmayacağını beyan etmiştir. Eşref Bey, alınması gereken tedbirlerin geciktirilmesi halinde vatanın kaybına dahi yol açabileceği uyarısında bulunduktan sonra, kuru vaatlerin ve şiddetli yazılı emirlerin hiçbir işe yaramadığını ifade ederek, bir an önce fiilen harekete geçilmesi gerektiği ikazında bulunmuştur.²⁷

Giresun’da bulunan Trabzon valisi Mustafa Paşa, Rize ahalsinin şikâyetlerinin mühim bir kısmının, halkın yaylalara gidip gelişinde jandarma kuvvetinin azlığından faydalanan bazı eşkıyaların gelip geçenlere taarruz ettiklerinden kaynaklandığını Dâhiliye Nezareti’ne bildirmiştir. Bunun önüne geçilebilmesi için de mutlak surette en geç Eylül ayı başına kadar Rize ve çevre kazalardan iki yüz kadar geçici jandarma tahririne müsaade buyurulmasını arz etmiştir.²⁸

Dâhiliye Nezareti’nin Harbiye Nezareti’ne gönderdiği yazıda ise Ordu kazasından alınan nizamiye askerleri ve *efrâd-ı cedîde* mektebinden alınan jandarmaların katılımıyla oluşturulan müfrezelerin Kurayıseba yöresine sevk edilerek buradaki olayların önünün alındığı bildirilmiştir. Ancak adı geçen müfrezelerin olay bastırıldıktan sonra vilayet merkezlerine dönmeleri neticesinde buradaki asayişin yine bozulacağı ifade edilmiştir. Zira Rize kazasında toplam seksen beş nefer bulunduğu ve bu miktar ile *inzibât-ı memleket* muhafazasının imkânsız olduğundan bahisle, kazada mevcut jandarma kuvvetinin acilen artırılması ve nizamiye taburunun eksiklerinin de giderilmesi gerektiği bildirilmiştir.²⁹

Rize’deki genel asayiş durumunu özetleyen yukarıdaki ihbarname ve halkın aralıksız şikâyet telgraflarına rağmen aradan geçen yaklaşık iki yıl boyunca Rize’de asayişin sağlanmadığı bölgeye yeni mutasarrıf olarak gönderilen Reşit Bey’in sunduğu 14 Eylül 1911 tarihli layihadan anlaşılmaktadır. Bölgede asayişin sağlanmasına yönelik yapılması gerekenler bu kez de Lazistan Mutasarrıfı Reşit Bey tarafından bir layiha şeklinde merkeze rapor

²⁷ DH. MUİ. 93/66-32, 18 Temmuz 1326 (31 Temmuz 1910).

²⁸ DH. MUİ. 93/66-33, 19 Temmuz 1326 (1 Ağustos 1910).

²⁹ DH. MUİ. 93/66-34, 22 Temmuz 1326 (4 Ağustos 1910).

edilmiştir. Reşit Bey Rize ve havalisinde yaşanan asayiş sorununun nedenlerinden bahsettikten sonra yapılması gerekenleri dört madde halinde sıralamıştır.

Reşit Bey'in adı geçen layihadaki değerlendirmeleri şu şekilde özetlenebilir:

“Rize 'ye ulaştığımda en fazla dikkatimi çeken şey livada asayiş ve inzibatın çok bozuk olmasıydı. Bu halin pek çok sebebi vardır. Bunlardan birincisi zabıta kuvvetinin vasıf ve miktarca gerekli seviyede olmamasından ve hükümetin gücünü göstermeye yetmediğinden kaynaklanmaktadır. Livanın asayiş ve inzibatına memur tabur gerçekten acınacak haldedir. Mevcudunun yetersizliğini bir kenara bırak büyük çoğunluğu nizam ve intizamdan habersiz, kıyafetleri dağınık, vazifelerini ifadan aciz efrattan ibarettir. Bazılarını halktan ayırmak mümkün olmuyor. Jandarma efradının çoğu ahali ile yüz göz olduğundan ve akraba ve eş dost taallukatından dolayı hükümet emirlerini layıkıyla yerine getiremediğinden bu birliklerle asayiş temin etmekte muvaffak olamamak pek tabiidir. Yeni gelen jandarma efradı da eskilerine uyararak nizamdan çıkıyorlar. Jandarma kumandanının takririnden anlaşılacağı üzere efradın cephanesinin çok eski olması ve bozuk martinlerle silahlandırılmış olmaları kendilerinden beklenen hizmeti imkânsız kılmaktadır.”

Reşit Bey'in asayiş sorununun giderilmesiyle ilgili layihada sunduğu çözüm önerileri ise özetle şöyledir:

“Bütün bu asayiş sorununun iki temel sebebi vardır. Birincisi ahalinin eskiden beri alışkın olduğu kan görme âdetine düşkünlükleri; diğeri ahalinin genel olarak silahlı olması ve en ufak bir hiddetin silahlı çatışmaya dönüşmesindeki kolaylık. Birincinin giderilmesi zamana ve maârifin yaygınlaşmasına bağlı ise de hükümetin kudret ve heybeti ile giderilmesi mümkündür. İkincisinin giderilmesi ise çok kolaydır ve bunun için alınması gereken tedbirler şu şekildedir:

1- Liva dâhilinde asayiş sağlamak için en evvel yapılacak şey iki üç taburluk bir nizamiye kuvveti ile birkaç yerden başlamak üzere eşkıyanın takip ve tenkili. Bu hususta Rumeli'deki çetelere karşı gayret ve iktidarı görülmüş zabıtlere müracaat etmek zaruridir. Katledilen eşkıyaları münasip mahallerde teşhir etmek ve yakalananlardan en şerhilerini asarak idam etmek çok tesirli olacaktır.

2- Ahalinin elindeki silahların toplanması son derece önemlidir. Kavga esnasında suç aleti bulunmaması cinayet ve ölümcül yaralamaların önüne geçecektir. Zaten kasıtlı cinayet de pek nadirdir. Silahların toplanmasından sonra Rusya sınırına yakın jandarma karakollarının tesisi ve denizden gelecek her türlü kaçakçılığı önlemek amacıyla iki gambotun biri Rize 'yi diğeri Sinop 'u merkez alarak sık sık dolaştırılması yeterlidir.

3- Bu şekilde eşkiya yok edilip, silahlar toplandıktan sonra hâsıl olan neticenin devamını sağlamak için alınması gereken önemli tedbirler vardır. Öncelikle livanın jandarma sayısı ve vasıfları artırılmalı ve zabıtların seçimine önem verilmelidir.

4- Ahalimizin adliyeye karşı itimadı çok zayıftır. Mütegalibeler veya bunların yakınları umumiyetle mahkeme azalıklarında, aza mülazımlıklarında, kaza müstantık ve muavinliklerinde ve mahkeme kâtipliklerinde bulunarak birçok davanın haksız sonuçlanmasına sebep olmaktadır. Kati surette arz edeyim ki her yerde özellikle de buralarda bütün azayı ve hatta zabıt kâtiplerini dahi dışarıdan tayin etmek memleketin selameti açısından elzemdir.”.

Reşit Bey layihasının sonunda ise şu ifadelerle yer vermiştir:

“Bütün bu vakaların anlatılması hususunda ihtimal ki biraz abartı vardır ve ihtimal ki fenalık söylendiği derecede değildir fakat fenalığın mevcudiyeti muhakkaktır. İşi biraz büyük görüp daha esaslı ve kuvvetli çareler aramak işi hafif görüp eksik tedbirler almaktan her halde iyidir. Fenalığı görmemezlikten gelmek, kendimizi aldatmak ve o fenalığı devam ettirmektir.”.

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi Reşit Bey konuya yaklaşımında oldukça gerçekçidir. Bölgedeki asayiş sorununun temellerini en ince detayına kadar gözlemlemiş ve yaptığı tespitlerle sorunun kaynaklarını doğru bir şekilde teşhis etmiştir. Ancak Reşit Bey'in bu teşhisleri sonucu gereken tedbirleri uygulamak için Osmanlı hükümeti hiçbir zaman vakit bulamayacaktır. Çünkü şafakta Trablusgarp savaşı belirmiştir. Bu savaşı Balkan ve I. Dünya Savaşı takip edecektir. Devamında ise milletin tüm varlığını ortaya koyacağı Milli Mücadele dönemi başlayacaktır. Böyle bir süreçte ülke genelince iç güvenliği sağlamak bir yana cepheye asker bulmakta dahi çok büyük zorluklar yaşanacaktır.

2- İhbarname Metni³⁰

Umûm Matbû‘ât-ı Osmaniyye’ye

“Rize’de Müsâvât ve Hükümet”

Milletin tercihât-ı hissiyâtı , nâşir-i efkârı olan ey matbû‘ât-ı Osmaniyye ! yekûn millet-i Osmaniyye ve vatanın uğradığı mesâ’ib ve felâketi değil, kürre-i arzın ve bütün cihân-ı medeniyetin giriftâr olduğu ahvâl ve vakâyi’-i cârîyeyi görür ve işidirsiniz bazılarını da izhâr-ı kerâmet kabîlinden kable'l-vukû‘ keşf edersiniz. Kuvve-i basariyeniz o derece hâriku'l-âdedir ki gicenin en kesîf karanlığında , vatanın en hicriyy köşesinde vukû‘a gelen bir hâdiseyi uzakdan ve yakından görürsünüz. Kuvve-i sâmi‘anız o derece farklıdır ki maşrikda veya mağribdeki feryâdı -velev kalbî olsun- derhâl işidirsiniz ve bilâ-ihmâl evrâk-ı havâdisle i‘lân iderek mâhiyet-i mes’eleyi enzâr-ı âleme vaz’ idersiniz. Menâfi‘-i millet ve vatana münâfi her bir ahvâli redd ve protesto iderek milleti îkâz idersiniz. Millet, bu meslek-i vatan-perverânenizden kemâl-i fahr ile her an size medyûn u şükrândır.

Ey matbû‘ât-ı Osmaniyye! Hind’den, Çin’den, Afrika’dan, Okyanusya’dan haber verirsiniz de bir kere de Rize’den niçün bahs etmezsiniz? Rize; memâlik-i Osmaniyye’den ma‘dûd değil mi? Yâhud eczâ-ı kürreden sayılmıyor mu? Yâhud burada meskûn insanlar idâd-ı beşerde dâhil değil midirler? Lazistan, boydan boya hudûd üzerinde bulunduğundan her cihetle hâ’iz-i ehemmiyyet olduğu inkâr olunabiliyor mu? Bu bir sıhânîyet-i azâde-i tafsîl iken sâir hudûdlar gibi evvel-i emrde buranın da takrîr-i asâyîşine, sâniyen sekenesinin te’mîn-i refâh ve yesâretine hâdim esbâb-ı yegâneden uhrûf-ı ittisâliye “...” gibi i‘mârına tebeddül-i himmet lâzıme-i meşrûtiyetden değil midir? Bununla beraber idâre-i beldeyi mevki‘in ehemmiyyet ve kıymeti ile mütenâsib, fa‘âl, müdebbir, kâr-âmûz, vazife-şinâs bir me’mûra, mutasarrıfa tevdi‘ etmek icâb etmez mi?

Ey matbû‘ât-ı Osmaniyye! Birbirini koğalayan emvâc-ı deryâ gibi Rize’de yekdiğerini velî eden cinâyâtı ve mutasarrıf-ı hâzırın azamet-nişîn-i kürsî oldukları günden beri eskisinden bedter tezeyyüdüne dûçâr olan idâre-i hükümeti hiç işitmediniz mi? Yoğsa

³⁰ Gerek bu ihbarnamenin gerekse Reşit Bey’in layihasının Latin alfabesine aktarılmasında basit transkripsiyon kuralları uygulanmıştır. Ayın harfi (‘) işaretiyle, hemze harfi (’) işaretiyle gösterilmiştir.

işitmeyi mi istemiyorsunuz? Buradaki cinâyetlerin en âdîsi katl-i nefstir. Günde bir iki, haftada iki üç, ayda beş on kişi hâk-ı helâka serilür de hükümet lâkaydâne davranur. [dostlar alış verişde görsün] hizb mislince fâ‘iller ciddî ta‘kîb olunmaz. Bu sûretle mazlûmînin hukûku zâyi‘ olur, hân mânâ harâb olur gider.

Çarşu içinden hârici bilmeyen devriye kullarına karşı gelirler, teşhîr-i silâh ederler; atılan silâhdan kuvvetü’z-zahr olarak terfîk edilen asâkir-i şâhânedan bir neferin parmağı yaralanur cârih ta‘kîb olunub der-dest olunmaz; bu hukûk da böylece zayi‘ olur. Garib değil midir ki hiçbir taraf aramaz.

Mahallât şöyle dursun; gice sabahlara kadar bazen gündüz bile kahvehânelerden, çarşu içünden, hükümet, dâire-i askerî ve kışla civârından keyf için atılan silâh sesleri bir şehr-i âyini andırır. Bu kaza kurşunuyla telef olan kadın ve çoluk çocuğun nüfûs defterine bir fevt çekilerek vazîfe hitâm bulur.

Heyhât ! Ne uzak ümîd, ne zehâb-ı sâfiyânedir ki kendisinden ıslâhât beklediğimiz Mutasarrıf Paşa hazretleri Rize’nin Roşi (Reşadiye) mahallesinden Yunus Ağa’nın oğlu Harun’un kâtili İsmail’in hânesinde olduğunu haber alan jandarma müfrezesi hâneyi muhâsara etmişken ne hükmüne mebnî ise muhâsarayı ref‘ etdirir; cânî de izini gâ‘ib ider gider.

Mutasarrıf Paşa hazretleri; başluca icrââtlerinden olarak birkaç mâh mukaddem, silâh taşınmayacak, şehir dâhilinde silah atılmayacak diye bir dellâl nidâ etdirdi, sokaklara paftalar yapıştırdı. Bu emri alan ateş-feşân [!] polis ve jandarmalar döğe söğe bir fakir köylüden küflü paslı bir bıçak aldılar. Şehirlielerin gümüş kabzalı revölverlerine gümüş saplı bıçaklarına ilişmediler yâhud ilişemediler. Emir yalnız fakir bir köylüye tatbik edilmekle iktifâ olundu. Hedef-i hakaret yine bîçâre köylü oldu. Bu husûsda ahâliyi bir tarafa bırakalım. Mutasarrıf Paşa hazretleri! İcrââtini en evvel etrafında bulunan me’ mûrîn-i hükümete ve eşrâf-ı beldeye tatbîk etseyidi bu harekât-ı âdilâneyi gören zavallı köylüler kendileri getirüb teslim ideceklerdi. İşte müsâvât, işte icrâât-ı hükümet!

Silâh atılmasına gelince: nihâyeti külliyyen kuru silâh sesine çokdan râzı olduk. Maksat cinâyetlerin arkası gelsin. Ya komşu kapusu gibi yakın olan vilâyetin de sükûtuna ne demeli? Hülâsa: mutasarrıfını, kimseyi gücendirmemek için hiçbir işe müdâhil etmemek ve bu sâyede

mevki’ini muhâfaza etmek, kesb-i istihkâk ettiği [!] maâşını almak için ayın otuzunu hesaplamak vücûdunu beslemek için yemeklerin listesini tertîb etmekden başka elhamdülillah bir endişesi olmadığı ve devrinde bulunan memurları da ana (ona) imtisâl ettiklerinden Rize’de ne hükümet var, ne zabıta var? Asâyiş günden güne haleldâr olmakda, cinâyât artmaktadır memleketi acınacak şu halden kurtarmak ve milletin parasını istihlâl için vicdânen olsun çalışarak emniyet-i matlûbenin te’sîsi esbâbına tevessül olunması câmilerde vâiz efendiler tarafından sarahaten ihzâr u beyân olundu. Fakat cenâb-ı hak henüz te’sîrini halak etmedi. Hükümetin bu yoksuzluğundan bi’z-zarûr herkes müdâfa’a-ı ırz ve mâl ve cânı için her dürlü silâh bulunduruyor. Yoğsa hükümet satvet ve icrââtini gösterdiği anda şehirli ve köylü bütün ahâlî kıymetli silâhlarını ma’a’l-iftihâr rızâlarıyla hükümete teslim etmeye hazır dırlar. Şimdiye kadar meş’ale-yi hürriyet ve meşrûtiyetden mahrûm olan biz Rizelilere acıdığımdan hülâsa-ı ahvâl hasbinallah arz u ihbâr edilerek sizi ikâz etdim siz de makam-ı â’idiyeti irşâd ediniz fi 7 Teşrîn-i Evvel sene (1)325 (20 Ekim 1909).

Rize’de Redif Yüzbaşısı (imza).

3- Layiha Metni

Lazistan Mutasarrıflığının 1 Eylül sene (1)327 (14 Eylül 1911) Târih ve 636 Nümrolu Tahrirâtı Sûretidir.

Buraya muvâsalatımda en ziyâde nazâr-ı dikkatimi celb iden şey livâda asâyiş ve inzibâtın pek muhtell olmasıdır. Bu hâl birçok esbâbdan mütehadisdir. Birisi ve birincisi kuvve-i zâbitanın “evsâf ve mikdârca” matlûba muvâfık ve satvet-i hükümeti irâ’eye kâfi bulunmamasıdır. Livânın inzibât ve asâyişine me’mûr tabur cidden acınacak bir hâldedir Mevcûdunun nâ-tamâm olmasından sarf-ı nazar kısm-ı a’zâmı nizâm ve intizâmıdan bî-haber, kıyafetleri düşkün vazîfelerini îfâdan âciz efrâddan ibârettir bazı jandarma efrâdını tavır ve kıyafetce ahâlden tefrîk etmek mümkün olamıyor ekserisi perîşan ahâlî ile yüzgöz olmuş, akraba ta’allukât ve ehibba dolayısıyla evâmîr-i hükümeti hüsn ü îfâ edememek ma’zeretiyle ma’lûl olan bu efrâdın te’mîn-i asâyiş ve inzibâta muvaffak olamamaları pek tabî’idir te’essüf olunur ki yeni gönderilen jandarmalar da eskilerle ihtilât ede ede – zaten görgüsüz ve müteberrî olduklarından – aldıkları intizâm ve terbiyeyi ve kıyafet-i mahsusa-ı askeriyeyi ga’ib etmişler ve onlarla hem-hâl olmağa başlamışlardır. Jandarma kumandanının takrîrinden

anlaşılacağı vechile efrâdın cebhâneleri bozuk köhne martinlerle müsella olmaları kendilerinden beklenen hizmeti muhâl kılmaktadır te'mîn olduğuna göre bazen ta'kib-i eşkiyâ için gönderilen jandarma müfrezeleri ya cesâretsizlikten veya gitmek istemediklerinden kasabadan biraz uzaklaşınca kendilerine bir arâmgâh bulmakda ve bir müddet sonra –tasarruf edemedikleri bahânesiyle- gerü gelmekdeler.

Livâ dâhilinde gasb, katl, mesâkine ta'arruz gibi vukû'ât eksik olmuyor livâ ve kazâ hükümetleri müştekîlerin şikâyetlerini dinlemekten ve onlarla birlikde izhâr-ı te'ellümve te'essürden başka bir şey yapamıyorlar bu itiraf acı ve acıklı olmakla beraber nâ-kâbil-i inkâr bir hakikatdir devr-i sâbıkda olduğu gibi "...asâyîş ber-kemâl..." terâneleriyle kendimi ve makâmâtı aldatmağa yeltenmekden ise hakikati olduğu gibi görmeyi ve göstermeyi tercih ederim çünkü ancak bu sâyede derde devâ bulmak mümkündür.

Livânın teşkilât-ı adliyesi nâkıs ve mu'âmelâtı bozuk olduğundan hakkâniyet ve adalet dâhilinde iş gördürmek muhâl ve bunun için ahâlinin adliyeye karşı emniyetleri münselib olmuş idi tekerrür ve te'akkub iden cerâ'im ve vukû'âtın fâilleri tutulamadığı ve bunlara karşı bir cezâ-yı mü'essir tertîb edilemediği için hükümet-i icrâ'iyyenin nüfûz ve satvetine karşı da i'timâd münselib olmağa yüz tuttu ve inkılâb akîbinde hükümet-i meşruta-ı meşru'ayı büyük büyük ümîdlerle alkışlayan ahâliye ye's gelmeye başladı ahâlî derin ve dakîk düşünemez îcâb-ı hâli zaman ve muhîti idrâk idemez kendisini ezen, mâhsûlünü yiyen, babasını gardaşını veya evlâdını öldüren eşirrâyâ karşı hükümetden derhal adaletin tatbîk edilmesini bekler ve bunda da haklıdır.

Gerçi livânın teşkilât-ı adliyesine başlanmış, vazifeperver ve gayyür yeni bir müdde'î-i umûmî mu'âvininin fa'âliyeti bir çok sû'-i isti'mâlâta sedd çekmiş ise de müntahib ve bâ-husus yerli a'zâdan , a'zâ mülâzımlarından ve yerli kâtiblerden tathîr olamayan dâire-i mezkûre henüz matlûb dereceye gelmemişdir kazâlarda ise adliyeler cidden muhtâc-ı tensîk ve islâhdır.

Bir taraftan cerâ'im-i müte'addide fâilleri jandarmanın aczi veya noksanı neticesi olarak der-dest olunmaz ve diğer taraftan "sây-e-i tasârrufla" ele geçenler hakkıyla muhâkeme ve mahkûm edilmezse ahâlinin hükümete ve adliyeye karşı münkesirü'l-i-i'timâd olmaları

ma‘zûr görülmez mi bu hallerden en ziyâde mütezarrır olanlar ahâlî ile hükümet, en ziyâde müstefid olanlar da öteden beri ahâlinin sırtında yaşamağa alışan mütegalibe ve a‘yândır.

Eşkîyâ ve hâmîlerinin şerrinden ihtirâzen ihbâr ve şikâyete cesâret edemeyen köylülerden vukû‘ bulan hafî tereşşühâta nazaran köylerde şakîlere yataklık eden köy müteneffizleri eşkîyâ kuvvetine istinâden köylülerin emvâl ü emlâkını tehdîdle cüz’î bir meblağ mukâbilinde gasb etmekde veyâhud ahâliyi virgüye bağlamakdadırlar livâ dâhilinde dolaşan seksen küsür mevcûdlu on bir çetenin köylerde padaş ve yatakları olduğu gibi kasabalarda memûrlardan, esnâfdan, a‘yân ve eşrâfdan birçok hâmî ve muhbirleri vardır bunun için hükümet tarafından bir mahalle bir kuvvet sevk edildiği vakit hükümet ve kasabadaki muhbir ve hâmîler vesâ‘it-i mahsûsa ile alâkadarları haberdâr ediyorlar bu münâsebetle bazen ciddî yapılan ta‘kibâtta semeresiz kalıyor.

Buraya muvâsalatımızdan beri mürâca‘at eden köylülerin te‘ellüm ve tazallümleri hakîkaten pek acıklıdır mâlından cânından emîn olamadıkları için işinden gücünden el çekmiş olan bu bîçârelere “hükümet bizi himaye edemeyecekse ya bize müsâade etsin husemâmıza silahla mükabele edelim yahud terk-i dâr u diyârla başımızı kurtaralım” diyorlar.

Ahâliye mukâbele ve mukâtele salâhiyetini vermek veyâhud terk-i diyâr etmesini tevcîh etmek pek acıklı bir i‘tirâf-ı acz demek olacağından hiçbir vakit kabul olunamaz fakat gördüğü tazyîk ve tehdîd sebebine Rusya’ya şuraya buraya kaçmağa, yâhud köyünde ve hanesinde nîm bir mahbûsiyet hayâtı geçirmeye, emvâl ü emlâkının hakk-ı tasarrufundan istifâde idememeye, bir iki saat mesâfede bulunan merkez-i hükümete gidüb hâlini anlatamamağa gitse bile gece vakti başka yere gidiyor görünerek ve mücrimler gibi ihtifâ ve muhâfaza-ı hayâtı için şikâyetinin hiçbir kimse tarafından duyulmamasını teferru‘ ve istirhâm iderek arz-ı hâl etmeye mahkûm ve mecbûr olan mağdurîne karşı bir şey yapmak, hükümetin mevcûdiyet ve iktidârını zâlim ve mazlûmlara anlatmak ve göstermek lâzımdır.

Merkez livâyâ bir saat ve hatta yarım saat mesafede cinâyet îkâ‘ olunuyor da fikdân-ı vesâ‘it sebebine cânîleri der-dest ve te‘dîb mümkün olamıyor hükümet tarafından aranılan asker kaçağı, kîtâ‘-ı tarîk, cânî birçok eşhâs livâ ve kazâ veya nâhiye merkezlerinin pek yakınlarında dolaşdıkları halde haklarında ciddi ta‘kibât yapılamadığından cesâretleri artıyor ve fenâlîğe isti‘dâdı olan cühelâyâ sû’-i emsâl ve imtisâl oluyorlar hele kasabâtta bile evlerin

bağçeler aralarında dağ yamaçlarında müteferrik ve müteferrid inşâ olunmaları fikdân-ı vesâ'ıta inzimâm ederek te'mîn-i inzibâtı müşkil kılmaktadır bunun için vakitli vakitsiz silah atmanın önünü almak mümkün olamıyor.

Kasabanın en mühim noktalarında te'sisi arzu edilen polis ve jandarma karakolları havâlesi ve tahsisâtı bulunmadığı için vücûda getirilemedi bu mevâki'de hatta merkez livâda polislerin ikâmet ve iskânlarına elverişli bir mahal bile yoktur hükümetin en mühim uzuvları olan polis ve jandarma bu kadar iyretî teşkilâtda bulunursa bunlardan ne semere beklenilir.

Tasavvur olunan ahvâlin sâ'ikleri ikidir: biri zulmet-i cehâletle gözleri kapanmış iyi ve fenâyı tefrîkden âciz ahâlinin eskiden beri me'lûf oldukları kan görmek âdetine ibtilâları, diğeri umûmiyetle ahâlinin muhtelif silahla müsellaah bulunmaları ve ufak bir hiddet ve tehevürün istihâle edebilmesindeki suhûlet birinci sâ'ikin def' ü izâlesi zamana ve ma'ârifin intişârına mütevakıf ise de hükümetin satvet ve heybeti ile ta'dîl ve tahkîki mümkün, ikinci sâ'ikin def' ü izâlesi ise pek kolaydır bu bâbda ittihâz ve icrâsını ehem ve elzem gördüğüm tedâbiri ber-vech-i zîr arz etmek isterim.

1-) Livâ dâhilinde asâyîş ve inzibâtı iâde ve te'mîn için en evvel yapılacak şey iki üç taburluk bir kuvve-i nizâmiye ile birkaç yerden başlamak üzere eşkıyânın ta'kîb ve tenkîlidir. Bunun için Rum İli'nde çeteler ta'kîbâtında hüsn ü hidmet etmiş bazı zâbitânın, efrâdı vilâyet hârici ahâlisinden olmak üzere gönderilecek taburlara terfiki lâzımdır çetecilik bir san'at olduğu gibi anları ta'kîb ve tenkîl de bir san'at-ı mahsûsadır binâ'en-aleyh bu husûsda gayret ve iktidârı görülmüş zabitâna müraca'at zarûrîdir. Bunlara terfik edilecek jandarmaların kılâğuzlukta bir dereceye kadar hizmetleri görülebilirse de asıl kılâğuzluk vazîfesini eşkıyâdan canı yanmış, yahud evvelce eşkıyâlıkta bulunmuş iken ıslâh-ı nefis etmiş ve memleketin her yerini tanır eşhâsa ihâle etmelidir. Kuvvetli ta'kîb kolları tarafından ta'kîb edilerek katl edilenlerin münâsib mahallerde teşhîri ve der-dest olunanların da seri'ân muhâkemeleri icrâ olunarak en mühimlerinin ibret-i mü'essire olmak üzere "salb ü i'dâmı" büyük bir hüsn ü te'sîr hâsıl idecektir.

2-) Ahâlî yedinde bulunan silahların derci de fevkalâde hâ'iz-i ehemmiyettir. Ma'lûm u sâmilidir ki ahâlisi müsellaah bulunan bilâdda fevrî ve tehevürî cinâyât ziyâde olur. Bu da âlet-i cinâyetin sehlül-isti'mâl bulunmasından ileri gelir. Münâza'a ve tehevür esnâsında

cürm îkâ’ına bir vâsıta ve âlet bulunmazsa hiddet ve şiddet sukûnet bulur ta’ammüd ve tasmîm ile îkâ’ edilen cinâyet ise pek nâdirdir vakitli vakitsiz silah atmayı eğlence, cüz’î bir sebeble muhâsımını cerh ve katl etmeyi merdlik zann iden cühelânın elinde silah bırakmak gibi muğâyir-i siyâset ve hükümet bir şey olamaz. Rum İli’nde silah toplanmasının bâ’is olduğu bazı uygunsuzluklar ve neticedeki muvaffakiyetsizlik nazar-ı i’tibâra alınarak burada bunun tatbîk ve icrâsını mahzûrlu veya fâidesiz görmek câ’iz olamaz. Rum İli’nin ahvâl ve teşkilâtı Lazistan’a mukayyes de değildir. Birtakım âmâl ta’kîb iden anâsır-ı muhtelif, o âmâlî besleyen ve ohşayan hükümet-i mütecâvire ve her tarafı açık olan uzun bir hudûd silah dercini işkâl ettiği gibi bazı cihetlerde fenâlığı bile görülmüştür çünkü anâsır-ı hristiyanıyye pek kolaylıkla muhtelif esliha ve hatta bombalar tedârik idebildiklerinden ve resmî çeteler hududlardan serbest serbest girüb iğfâl ve ihlâlde devam etdiklerinden bu gibi menâbi’ ve vesâ’itden mahrûm kalan ve kendilerini müdâfa’aya mahsûs silahdan mahrûm kalan anâsır-ı islamiyye pek çetin bir mevki’de kalmıştır. Bunun için hükümet-i Osmaniyye silah dercine rağmen tenkîl ve ta’kîb-i eşkiyâ maksadıyla müte’addid ve kuvvetli müfreze-i askeriyeler gezdirmekte muztar kalmıştır.

Lazistan’da ise ahâlî mütecânis ve kasabalarda bulunan cüz’î Rum anâsır-ı müstesnâ olmak üzere umûmiyetle Müslim olduğundan Rumeli’ndeki mahzûr burada olmadığı gibi silahların dercinden sonra Rusya hudûdunun münâsib mahallerinde jandarma karakollarının te’sîsi ve bahren vukû’a gelecek her dürlü kaçakçılığa karşı Karadeniz sevâhil-i Osmaniyyesinde muhâfız vazîfesini görecek iki gambotun biri Rize’yi diğeri Sinob’u merkez tutmak üzere sık sık dolaştırılması te’mîn-i maslahata kâfidir.

Ta’kîb-i eşkiyâ için gönderilecek taburlar bu derc-i silâh vazifesini de îfâ idebilir mes’eleyle büsbütün kolaylaştırmak ve bir an evvel neticelendirmek için muvakkaten çeteler kânûnunun tatbîki ve divân-ı örfî teşkîli pek muvâfıktır. Bu sâyede birkaç ay zarfında mevcûd çetelerin bir kısm-ı mühimi tenkîl ve izâle olunacak ve kalanları da burada barınamayacaklarından hudûddan hârice firârda muztar olacaklardır diğerk tarafdan satvet-i hükümeti gören bazı sebükmağzların cesâreti kırılacağı gibi küçük bir sebeble isti’mâline alıştıkları silahları ellerinden alınmış olacağından âdî bir vesile ile îkâ’-ı cinâyet müşkil ve nâdir olacaktır. Çeteler kânûnunun verdiği salâhiyete istinâden hükümet kasaba ve karyelerde eşkiyâ ve eşirâyâ yataklık, muhbirlik, hâmilik iden bazı mütegalibe ve müteneffizîni

“delâ'il-i kâfiyye istinâden” te'dîb veya tagrîb edeceğinden fukarâ-yı ahâlî ve hususiyle köylüler senelerden beri mâllarına cânlarına musallat ve mütecâviz olan eşîrrâdan halâs bulacaklar ve hükümet-i seniyyeyi baba, hâmi ve muhlis suretinde görüb takdîs ideceklerdir zaten her dâim ve her vesîle ile hükümetin en fedâkâr evlâdları olduklarını isbât iden, alnın teriyle kazandığını virgü sûretinde, i'âne sûretinde virmekden, cânının en fa'âl devresini ve îcâbında hayâtını vatanının müdâfa'ası için hasr u fedâ etmekden çekinmeyen bu mazlûm, mutî' ve fakir ahâliyi, yüz bulmuş ve şırmamış birkaç şerîrin bâzîçe-i zulm ve tagallübü olmakdan kurtarmak hükümetin en necîb bir vazîfesidir. Zât-ı sâmîlerini sûret-i mutlakada te'mîn ederim ki burada silah dercinden memnûn olmayacaklar birkaç kişiye münhasır kalacaktır.

3-) Bu vechile ve bir kuvve-i kâfiyye ile tenkîl-i eşkiyâ ve te'mîn-i inzibât ve derc-i eslihaya muvâfakat hâsıl olduktan sonra netice-i mustahsılanın idâmesi için de bazı ciddî tedâbir ittihâzı elzemdir şöyle ki : ber-vech-i bâlâ arz edileceği vechile livânın jandarması evsâf ve mikdâr i'tibâriyle muhtâc-ı te'emmül bir hâlde bulunduğundan bunun ıslâhı ve nevâkısının ikmâli nazar-ı i'tibâra alınmalıdır tabur mevcûdu – eskiden kalma yaşlı, kıyâfeti düşkün vazîfesinden bî-behre olanlar ihrâc edilmek şartıyla- hadd-i a'zamîye iblâğ edildikten sonra kazâlarda nevâhide ve karakollarda emr-i kumandayı der-'uhde idecek zâbit ve küçük zâbitlerin hüsn ü intihâbına ehemmiyet verilmelidir. Livâ jandarma kumandanı biraz masun, batiyü'l-hareke olmağla berâber namuslu ve hüsn-i niyetle mücehhez olduğundan iyi bir ma'iyet bulursa kendisinden hizmet beklenilir ümîdindeyim fakat taburun şimdiki bölük ve takım kumandanları kat'iyyen burada iş göremezler bazıları asâyişi o kadar muhtell olmayan yerlerde îfâ-yı vazîfe idebilürlerse de hiçbirisi Lazistan livâsı gibi fa'âliyet, cesâret, mahrûmiyet ve müşakkate tahammül, gayret gibi birçok hasâ'is ve hasâ'ili îcâb etdiren bir mahalde jandarma vezâ'ifini hakkıyla îfâ idemezler hele çavuş, onbaşı gibi karakol âmirliğini îfâ edecek hiçbir küçük zâbit yoktur demekle mübâlağa itmemiş oluyorum çünkü bunlar müfrez ve merkezden ba'îd mevâki'de müstakilen îfâ-yı vazîfe idebilmeleri için muktezî ma'lûmât-ı kânûniyyeye vâkîf ve ma'iyetindeki efrâda bir zâbit kadar infâz-ı nüfûza muktedir olmalıdırlar. Jandarma taburunun efrâd ve zâbitânı bu vechile ikmâl ve ıslâh, kendilerini iyi beslemek ve iyi giyindirmek sûretinde memnûn mükemmel esliha ve cebhâne ile teslîh etdikden sonra hudûdda ve bazı büyük ve mevki'en ehemmiyetli karyelerde kuvvetli

karakollar vücûda getürmeli bunların kuvvetü'z-zahîri olmak üzere de köyler de -köylerin cesâmetlerine göre- bir veya müte'addid köy bekçileri ikâme olunmalıdır bekçiler ahâlinin hükümetce takdîr edilecek mu'âvenet-i nakdiye veya aynîyeleriyle infâk u i'âşe olunacakları gibi hükümetin irâ'e edeceği kıyafet ve alâmet-i mahsûsayı ve bu bâbdaki emr mûcibince hükümetin vireceği silâhı hâmil olacaklardır. İcâb iderse bu bâbdaki mulâhazât-ı âcizânem ayrıca arz edilmek üzere tatvîlinden sarf-ı nazar ediyorum.

4-) Ahâlimizin adliyeye karşı i'timâdları pek za'îfdir bu, en ziyâde eşrâf-ı mütegalibenin veya metbu'larının mahkeme a'zâlıklarında, a'zâ mülâzımlıklarında, hele teşkilât-ı kadîm vechile kaza müstantık ve mu'âvinliklerinde, mahkeme kâtibliklerinde bulunarak ya hâtıra yahud cem'-i nükûd-ı sarfa ittibâ'en bi'l-cümle de'âvî ve mesâlihî hak ve adalet hâricinde hal ve rü'yet edilmesine ve hiç olmazsa senelerle işi sürüncemede bırakarak müdde'î veya müdde'â aleyhlerin itlâf-ı servet ve ızâ'a-ı vakt etmelerine sebep olmalarından ileri gelmiştir hele dışarıdan gelen rü'esâ ve me'mûrîni kendileriyle hem-hâl veya gâfil görececek olurlarsa bu haşerâtın adâlet nâmına yapmayacakları cinâyet ve haksızlık kalmazdı.

Lazistan Sancağı da ahvâl-i adliye i'tibâriyle ahvâl-i mebhûse dâhilinde bulunduğundan birçok hususâtta ahâlî, hakkının zâ'il olduğunu gördüğü halde mahkemeye mürâca'atından ictinâb ediyor ve çünkü ihkâk olunmayacağına kâni' bulunuyordu yakında buraya ta'yîn olunan müdde'î-i umûmî muâvini cidden şâyân-ı takdîr bir gayretle adliyenin gâ'ib olan itibârını iâdeye başlamış ise de re'isi vücûdca rahatsız a'zâ ve a'zâ mülâzımları henüz itmâm edilmemiş olduğundan istenilen neticeye vüsûl mümkün olamamıştır muhakkak ve kat'î surette arz edeyim ki her yerde ve husûsiyle buralarda bütün a'zâyı ve hatta zabt kâtiblerini dışarıdan ta'yîn ve i'zâm etmek selâmet-i memleket nâmına lâzımdır bu fikrim devâ'ir-i sâ'ire müstahdimînine ve hiç olmazsa mu'âmelât ile en ziyâde meşgûl olanlara teşmîl olunabilir ve muhâssenâtı nâ-kâbil-i inkârdır.

Teşrîh-i ahvâl ve vekâyi' husûsunda ihtimâl ki biraz mübâlağa ihtiyâr olunuyor ve ihtimâl ki fenâlık söylendiği derecede değildir fakat fenâlığın mevcûdiyeti muhakkak, mü'essir tedâbir ittihâzıyla eşirrânın te'dîbi ve ahâlinin te'mîni için bir vazifedir işi biraz büyük görüb daha esâslı ve kuvvetli çâreler aramak işi hafif görüb nâkıs tedbîrler ittihâzından her hâlde iyidir fenâlığı görmemezlikten gelmek, kendimizi aldatmak ve o fenâlığı idâme

etmekdir binâ’*en-aleyh ma‘ruzâtım nazar-ı ehemmiyete alınarak bayramdan sonra kemâl-i ciddiyetle icrââta başlanılmak üzere şimdiden îcâbının icrâsına delâlet ve inâyet buyrulması memleketin selâmeti ve ahâlinin istirâhat ve saâdeti nâmına müsterhimdir ol bâbda.*

Sonuç

Meşrutiyetin ilanı ülke genelinde yöneticiler ve halk arasında daha iyi bir yönetime ve huzur ortamına kavuşma ümitleri doğurmuştur. Ancak uzun yıllardır asayiş sorunlarıyla uğraşan Osmanlı yönetimi ve bu sorunlardan dolayı rahat yüzü göremeyen halk, meşrutiyetin getirmeyi vaat ettiği adil yönetim ve huzurun tesisi noktasında beklediğini bulamamıştır. Bunda iç ve dış siyasetteki gelişmelerin de etkisi vardır. Özellikle Rize gibi 19. yüzyılın başlarından itibaren isyan ve eşkıyalık faaliyetlerinin hiç azalmadığı bir yerde bu sorunların meşrutiyetin sihirli çubuğuyla bir anda düzeleceğini beklemek pek tabii beklenen bir şey değildir.

İhbarnamenin sahibi olan Redif Yüzbaşı, asayişin sağlanamamasından dolayı daha çok Rize Mutasarrıfı Mehmet Cemal Bey’i suçlarken, buna karşılık Mehmet Cemal de bu iddiaların asılsız olduğunu savunmuştur. Ancak bu ikisinin iddiaları bir kenara bırakılıp bölge halkı tarafından İstanbul’a çekilen telgraflara bakıldığında halkın halinden pek memnun olmadığı ve Rize’de idarecilerin iddia ettiğinin aksine asayişin pek de yerinde olmadığı anlaşılmaktadır. Zira kısa süre sonra Rize Belediye Reisi dahi asayişin yerinde olmadığını teyit etmiş ve halkla birlikte durumun vahametini merkeze rapor etmiştir. Çevre illerden toplanıp geçici bir süreliğine bölgeye gönderilen nizamiye ve jandarma kuvvetleri, bölgedeki asayiş bir süreliğine sağlanır gibi olunca memleketlerine gönderilmekteydi. Bunun üzerine kısa süre sonra bölgedeki güvenlik sorunu yeniden baş göstermekteydi. Rize havalisinde karışıklıkların bir türlü bitmediği bu ortamda bölgeye yeni Mutasarrıf olarak atanan Reşit Bey de asayiş sorununun giderilememesinin en mühim sebebi olarak bölgede yeterli sayı ve vasıflarla donatılmış kolluk kuvvetlerinin bulunmamasını göstermiştir. Gerçekten de Rize merkezindeki seksen kişilik jandarma kuvvetiyle bölgede yüzlerle ifade edilen çetecilere karşı mücadele etmek ve bölgedeki asayişini sağlamak oldukça zordur. Reşit Bey ayrıca Rize adliyesinin de ıslah edilmesi gerektiğini belirterek özellikle buradaki memurların dışarıdan atanmasını tavsiye etmiştir.

Ancak tüm bu uyarılara ve halkın gönderdiği şikâyet telgraflarına rağmen o dönemde Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu siyasi sorunlar nedeniyle bölgedeki iç güvenlik

sorununa gerekli önemi gösteremediği anlaşılmaktadır. Zira bu dönemde ülke yönetiminde itilafçı-ittihatçı hizipleşmesi üst safhadadır ki bu hizipleşmenin verdiği zararlara en acı örnek ilerleyen yıllardaki Balkan bozgunu olacaktır. Bu hizipleşmeden dolayı ülke içinde suikastlar dahi işlenmekteydi. Böyle bir siyasi ortama Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya savaşlarında cephelerdeki asker ihtiyacı da eklenince devletin iç güvenliğe ayırdığı kısıtlı imkânları da tamamen yetersiz kalacaktır. Milli Mücadele’de ise bu defa devletle birlikte milletin bekası da yok olma tehlikesiyle karşılaşacaktır. Milli Mücadele döneminde ülkenin her tarafında kurulan Muhafaza-ı Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Rize’de de kurulacak ve Rize halkı Milli Mücadele’ye destek vererek hem şehirdeki iç güvenliği sağlayacak hem de Pontusçu ve diğer ayrılıkçıların Rize üzerindeki emellerine set çekecektir.

Kaynaklar

Arşiv Vesikaları

BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

Dahiliye Hukuk (DH.H) 68/14.

Dahiliye İdare (DH.İD) 15/16.

Dahiliye Muamelat (DH.TMIK.M) 274/5.

Dahiliye Muhaberat-ı Umumiye Dairesi (DH.MUI) 134/106-1,3,5,6; 85/22; 93/66-30, 31-1, 31-3, 32, 33, 34.

Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemî (DH.MKT) 1295/10; 2741/61.

Dahiliye Emniyet Şubesi (DH. EUM. EMN.) 96/23.

Telif Eserler ve Makaleler

AKTEPE, M. M., “Tuzcu Oğulları İsyanı”, *Tarih Dergisi*, C. 3, S. 5-6, İstanbul 1953, s. 21-52.

BAY, A., “XVIII. Yüzyıl ve XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Taşrasında Siyaset Pratiği : Taşrada İktidar Mücadelesi, Hizipleşme ve Merkez”, *Tarihin Peşinde*, S.12, 2014, s. 1-40.

BOZKURT, N., “Mektup”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 29, TDV Yayınları, Ankara 2004, s. 13-14.

ÇADIRCI, M., *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri’nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, TTK Yayınları, Ankara 1991.

DURMUŞ, İ., “İhbâr”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 21, TDV Yayınları, İstanbul 2000, s. 527-528.

İPŞİRLİ, M., “Mahzar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 27, TDV Yayınları, Ankara 2003, ss. 398-401.

KERİMOĞLU, H. T., “İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Makedonya Politikası ve Çeteler Kanunu 1908-1912”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. 14, S. 2, Kış 2014, s.149-188.

KÜTÜKOĞLU, M. S., “Lâyiha”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 27, TDV Yayınları, Ankara 2003, s. 116-117.

ÖZBEK, N., “Osmanlı Taşrasında Denetim: Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu’nda Jandarma (1876-1908)”, *Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti*, Derleyenler: Evren Balta Paker – İsmet Akça, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 47-78.

ÖZTÜRK, Ö., *Pontus: Antik Çağ’dan Günümüze Karadeniz’in Etnik ve Siyasi Tarihi*, Nika Yayınları, Ankara 2016.

ÜRKMEZ, N., “Eşkiyalığın Engellenmesine Dair Sultan II. Abdülhamid’e Sunulan Bir Rapor”, *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.1, S. 1, Aralık 2015, s. 31-64.

YAKUT, K., “Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Eşkiyalığın Önlenmesine İlişkin Düzenlemeler”, *Kebikeç*, S. 34, 2012, s.139-158.

